

Financat dhe Partitë Politike – “Më thuaj si financohesh, të të them se ç’parti je”

Anjeza **XHAFERAJ**¹

***Abstrakt:** Punimi ka marrë në shqyrtim rolin që luajnë donacionet publike mbi partitë politike. Punimi nisi me premisën se duke qenë se donacionet shtetërore u bënë të aksesueshme nga partitë politike që në momentin e formimit të tyre, partitë politike shqiptare, në ndryshim nga ato të vendeve perëndimore nuk patën incentiva për të krijuar lidhje të forta me grupet e ndryshme shoqërore që ato përfaqësonin. Punimi ka marrë në shqyrtim legjislacionin shqiptar mbi financimin e partive politike që nga viti 1991 e deri në vitin 2013. Po kështu ka marrë në shqyrtim edhe raportet financiare të partive politike në periudhën 2009–2013 dhe si rezultat i analizës arriti në konkluzionin se legjislacioni shqiptar mbi financimin e aktivitetit vjetor dhe në periudhë fushatash të partive politike, inkurajon krijimin e partive të orientuara nga elektorati dhe jo nga anëtarësia. Po kështu, të ardhurat nga anëtarësia zënë vetëm një pjesë të vogël të të ardhurave të partive politike, ndërsa pjesën më të madhe e zënë donacionet shtetërore, gjë që bën që partitë politike të jenë më tepër të orientuara nga shteti dhe jo nga shoqëria.*

***Fjalë kyçe:** parti politike, fonde publike, legjislacion, tipologji partiake*

***Abstract:** The paper is an attempt to explore the role that the public fundings plays on the Albanian political parties. The main argument of the paper is that since public funding became available to the political parties in Albania since the moment of their inception, the political parties didn't have incentives to establish strong links with society. Therefore, the Albanian political parties resemble more to their contemporary Western counterparts rather than to the mass party which was the mode of party organization in the beginning of the 20th century. In the paper is analysed the Albanian legislation on political parties during 1991–2013 and the parties' financial reports during 2009–2013. The conclusion is that the*

¹ Doktorante dhe pedagoge pranë Universitetit Evropian të Tiranës: axhaferaj@uet.edu.al

legal arrangements for political parties' funding encourage their electoral orientation. In the same line, the incomes from membership contributions provide only a small amount of the necessary funds for the campaign and for the day-to-day activity of political parties. On the other hand, the state is the largest financial contributor to the Albanian political parties and this indicates that the political parties in Albania have weak links with society and strong links with the state. Therefore the Albanian political parties display features of the cartel party which is oriented towards the state and invests more on the electorate rather than on members.

Key words: political party, public funds, legislation, party typology

1. Financimi i Partive Politike në vendet Post-Komuniste: burimet dhe legjislacioni

Financimi shtetëror i partive politike ka luajtur në rol të rëndësishëm për partitë evropiane perëndimore, por akoma edhe më të madh për partitë në vendet me demokraci të re (Van Biezen, 2003, faqe 38). Ndërsa në demokracitë e vjetra liberale financimi shtetëror u vendos vetëm pas një kohe të gjatë të institucionalizimit të sistemit partiak dhe konsolidimit të regjimit demokratik, tranzicioni në demokracitë e vendeve të 'valës së tretë' përgjithësisht u karakterizua nga parti politike që u krijuan në një situatë ku shteti filloi t'i financonte ato në mënyrë të ndjeshme. Për pasojë, në demokracitë e reja, subvencionet shtetërore kanë patur një impakt akoma dhe më të madh në zhvillimin e organizimit partiak sesa në vendet perëndimore. Për partitë në demokracitë e reja, dhënia e mundësisë për t'u financuar nga shteti hoqi njëri nga incentivat e partive politike për t'u ancoruar në shoqëri (Van Biezen, 2003, faqe 40) duke krijuar "një situatë ku partitë politike u vunë nën varësinë e shtetit që në fillim" (Van Biezen & Kopecky, 2001, faqe 403, 406; Van Biezen, 2003 faqe 39).

Van Biezen (2003) identifikon një sërë arsyesh për vendosjen e subvencioneve shtetërore në vendet me demokraci të re. Demokracitë e reja mund të kenë imituar vendet me demokraci të konsoliduar ku subvencionet shtetërore tashmë ishin kthyer në një praktikë normale. Një arsye tjetër mund të jetë se ky subvencionim mund të jetë konsideruar si i rëndësishëm, sidomos po të kihet parasysh se pjesa më e madhe e partive, duke qenë se kishin një organizim të dobët në terren, nuk kishin fonde të mjaftueshme prej grupeve sociale që përfaqësonin dhe në të njëjtën kohë grumbullonin vetëm një pjesë të të ardhurave prej kuotave të anëtarësisë. Në këtë kontekst subvencionet shtetërore dhe donacionet private morën një rëndësi të madhe për mbijetesën e partive politike, atyre opozitare dhe atyre pasuese të partive komuniste, sepse u kthyen në burimin kryesor për organizimin e aktiviteteve partiake (Both & Robbins, 2010, faqe: 633).

Në vendet postkomuniste me demokraci të re, u shfaqën tre lloje partish politike: partitë trashëgimtare të partisë komuniste, partitë e rigjallëruara (partitë historike që patën një ndërprerje gjatë komunizmit) dhe partitë e reja. Prej këtyre tri tipologjive, vetëm partitë ish-komuniste patën mundësi të përfitonin prej burimeve strukturore dhe njerëzore (Gherghina dhe Chiru, 2013, faqe 108-109). Përgjithësisht, këto parti trashëgimtare të partive komuniste patën avantazh mbi partitë e reja, sepse ato mundën të mbështeteshin mbi një sërë burimesh organizacionale që konsistonin në një anëtarësi të madhe, aftësi organizacionale dhe prona (kryesisht godina). Në këtë kuadër, financimi me fonde publike i partive politike u duk si mundësia më e mirë e mundshme për të mbështetur partitë e reja politike, sepse ajo u siguronte

një sërë avantazhesh aktorëve politikë (kosto organizacionale, subvencione për fushatë elektorale, etj.). Burimet financiare u panë si një mundësi që partitë të zhvillonin organizata komplekse, të rekrutonin kandidatë me profil të lartë, të forconin lidhjen me elektoratin dhe të mobilizonin votuesit (Grzymala-Busse, 2002; Booth & Robbins, 2010, faqe 633). Në të njëjtën kohë fondet publike u panë si një mundësi për të rritur transparencën e sistemit politik (van Biezen & Kopecky, 2007, faqe 239), stabilitetin e sistemit partiak (Katz & Mair, 1995) dhe përgjegjshmërinë dhe nivelin e llogaridhënies të aktorëve politikë (Gherghina dhe Chiru, 2013, faqe 108 – 109).

Një arsye tjetër është se fondet publike janë lehtësisht të aksesueshme dhe relativisht të lehta për t'u kontrolluar, sidomos po të kihet parasysh se vetë partitë politike kanë privilegjin për të vendosur mbi sasinë e parave shtetërore që do të shpërndahen, si dhe mbi rregullat që përcaktojnë këtë shpërndarje. Në këtë mënyrë, fondet shtetërore u sigurojnë partive politike një burim relativisht të qëndrueshëm të ardhurash, dhe kjo largon incentivat për kërkimin e fondeve financiare të tjera në shoqëri. Për më tepër, subvencionet shtetërore mund të rrisin orientimin elektorale të partive politike, sepse këto subvencione zakonisht alokohen në përputhje me mbështetjen elektorale dhe përfaqësimin parlamentar dhe për pasojë performanca elektorale përkthehet në mënyrë të drejtpërdrejtë në të ardhura financiare. Duke qenë se në terma financiarë, janë votuesit ata që kanë më tepër rëndësi, partitë kanë incentiva të rëndësishme për të ndjekur një fushatë elektorale ekspansive. Në këtë sens, fondet publike mund të forcojnë orientimin e partisë drejt lidhjeve *'ad hoc'* dhe afatshkurtra me elektoratin dhe jo drejt zhvillimit të marrëdhënieve strukturore dhe permanente me shoqërinë (van Biezen, Kopecky, 2001, faqe 402; Van Biezen, 2003, faqe 39).

Duke parë rëndësinë e partive dhe të sistemit partiak, shumë prej vendeve postkomuniste u kanë dhënë partive politike asistencë të drejtpërdrejtë ose të tërthortë (Kopecky, 2007). Ndhimja e tërthortë zakonisht mori formën e kohës falas në radio dhe televizion dhe është përdorur për të ndihmuar partitë të shpërndajnë mesazhin e tyre politik (Ikstens et al., 2002; Moser, 2001; Roper, 2002). Ndërsa ndihma e drejtpërdrejtë ka përfshirë ose rimbursim të shpenzimeve për fushatat elektorale ose fonde për të mbuluar shpenzimet ndërmjet fushatave, pra për aktivitetin organizativ të partive (Both & Robbins, 2010, faqe 633; Gherghina dhe Chiru, 2013, faqe 113).

Burimi i dytë i jashtëm i të ardhurave janë donacionet private që përfshijnë donacione prej individëve, korporatave apo grupeve të interesit. Megjithëse paratë apo subvencionet shtetërore janë qartësisht të rëndësishme për partitë për të mbuluar shpenzimet e tyre, rregullat në lidhje me financimin e fushatave elektorale janë gjithashtu të rëndësishme për dy arsye (Casas-Zamora, 2005). Kur partitë përballen me rregulla shtrënguese në lidhje me financimin e fushatave elektorale, shanset për të mbijetuar shpesh bien sikurse bie edhe aftësia e tyre për të grumbulluar fonde të mjaftueshme. Kjo do të thotë se në shtetet ku ligjet për fushatën elektorale i ndalojnë donacionet prej aktorëve privatë (individë, korporata, grupe interesi, të ardhura nga jashtë vendit, etj.), partive u duhet të mundohen më shumë për të grumbulluar fondet e duhura. Përgjithësisht kjo rezulton me pamundësinë e partive për të financuar aktivitetet e tyre dhe në të njëjtën kohë influencon aftësinë e tyre për të ndërvepruar me elektoratin, sepse atëherë kur ka kufizime në kontribuimin financiar të grupeve private të interesit, ka edhe një rënie në kultivimin e lidhjeve me shoqërinë, sepse partitë e humbin interesin për t'iu drejtuar donatorëve individual, korporatave apo donatorëve të huaj. "Përfundimisht mund të thuhet se në rast se është i ndaluar grumbullimi i fondeve prej aktorëve privatë, atëherë kemi lidhje të dobëta të partisë me shoqërinë, sistem partiak të dobët dhe volatilitet të lartë elektorale" (Both & Robbins, 2010, faqe 633-634).

Ka edhe një aspekt tjetër të rëndësishëm për t'u analizuar në lidhje me rregullat që rregullojnë shpërndarjen e fondeve publike. Duhet parë se deri në ç'masë këto rregulla mund të përdoren për të mbrojtur privilegjet e partive në pushtet përkundër partive të reja dhe opozitës jashtëparlamentare. Në rast se partitë janë të afta t'i mbajnë larg këto parti të reja dhe opozitën jashtëparlamentare kjo do të tregonte masën në të cilën partitë në demokracitë e reja janë në gjendje të formësojnë zgjedhjet dhe të menaxhojnë mjedisin politik dhe social për të rritur benefitet e tyre. Përgjithësisht, partitë politike në vendet postkomuniste i hartuan rregullat në mënyrë të tillë që lehtësonin mbijetesën e atyre që morën pushtetin dhe postet qeveritare që në fillim. Partitë që nuk e patën këtë mundësi që në fillim apo që u krijuan më vonë, u disavantazhuan nga rregullat e vendosura dhe e patën të vështirë të depërtojnë në sferën e pushtetit (Biezen and Kopecky, 2001, faqe 420-421). Është gjithashtu e rëndësishme të shihet se në ç'proporcion i ndihmon shteti partitë politike. Përgjithësisht, një sistem i cili jep shuma fikse është më i favorshëm për partitë e vogla, sepse në këtë rast ato marrin një shumë më të madhe parash se sa në rastin kur mbështetja financiare kryhet në përputhje me mbështetjen elektorale të partive. Në të kundër, sistemet që i shpërndajnë subvencionet financiare shtetërore mbi bazën e proporcionalitetit, favorizojnë kryesisht partitë e mëdha (van Biezen, 2004, faqe 709).

Ndërkaq, *fondet publike kanë një ndikim të rëndësishëm në balancën e brendshme të partisë, sepse ato inkurajojnë përqëndrimin e pushtetit në majat e piramidës partiake*. Kjo është veçanërisht e vërtetë në rast se shuma e fondeve publike grumbullohen në nivel kombëtar dhe autoriteti vendimmarrës mbi shpërndarjen e brendshme të fondeve ndodhet në majat më të larta të organizatës. Duke qenë se paratë transferohen nga maja drejt degëve të organizatës në terren, ku organet kombëtare vendosin se për cilat aktivitete do të shpenzohen paratë dhe se si do të shpërndahen ato nëpër degë, një varësi e madhe ndaj fondeve shtetërore inkurajon një model organizimi nga lart-poshtë dhe karakterizon nivele të larta centralizimi (Van Biezen, 2003, faqe 39).

Megjithatë ka një vështirësi në zbulimin e plotë të financave të partive politike. Pra, është disi e vështirë për të parë se cilat fonde predominojnë më shumë, ato publike apo ato private. Përgjithësisht literatura tregon se ka një predominim të fondeve publike, por kjo ndodh sepse korrupsioni, apo financimet e paligjshme, që janë një fenomen shumë i përhapur në vendet postkomuniste, mbeten megjithatë të pavërtetueshëm dhe të pargjistruar në dokumentet zyrtare të partisë. Megjithatë mbetet e rëndësishme të sqarohet nëse janë partitë si organizata që përfitojnë prej korrupsionit, apo ata që përfitojnë prej tij janë individët e asociuar me partinë. Duke qenë se partitë si organizata përgjithësisht janë pak të institucionalizuara në demokracitë e reja të vendeve postkomuniste, pritshmëritë janë që synimi për pasurim personal mund të jetë më i madh se sa synimi për të forcuar organizatën me fondet e grumbulluara ilegalisht. Për më tepër, partitë që përfitojnë nga fondet publike janë partitë në pushtet, të cilat shfrytëzojnë postet zyrtare për të shpërblyer mbështetësit e tyre. Në këtë sens, burimet financiare ilegale mund të përforcojnë dhe jo balancojnë gjendjen e përgjithshme financiare të varësisë së partive politike ndaj shtetit. Në këtë kontekst nuk është aspak e çuditshme të shihet se fondet publike shpërndahen tërësisht në funksion të suksesit elektorale dhe forcës parlamentare. Andaj edhe fondet publike shërbejnë për të ngrirë *status quo*-në e sistemit partiak dhe për të arritur një lloj stabiliteti që për ndryshe do të kishte qenë i pamundur (Van Biezen & Kopecky, 2001, faqe 424). Në këtë kontekst *prania ose jo e korrupsionit nuk bie ndesh me financimin publik të partive, sepse partitë që financohen më shumë janë ato që së paku teorikisht, kanë gjasa të kryejnë edhe praktikën e patronazhit, klientelizmit dhe korrupsionit*. Megjithatë, lloji i raportit që krijohet ndërmjet partisë dhe anëtarësisë/elektoratit është një indikator që tregon se e cilës tipologji është partia e marrë në shqyrtim.

2. Shteti, financat dhe partitë politike në Shqipëri

Në seksionin e mësipërm u analizua roli që luajnë subvencionet publike dhe donacionet e huaja mbi partitë politike përgjithësisht dhe veçanërisht në vendet postkomuniste. Në seksionet e mëposhtme do të shihet nëse në Shqipëri vihet re i njëjti fenomen ose jo. Pra, do të shihet nëse subvencionimi i hershëm publik i partive politike ka mundësi ose jo të ndikojë në formimin e partive kartel duke lidhur kështu partitë me shtetin dhe duke i larguar ato prej shoqërisë.

2.1 Rregullat e financimit të partive politike në Shqipëri

Financimi publik i partive politike në Shqipëri është i orientuar drejt partisë dhe jo drejt kandidatit dhe në këtë kontekst ngjan me traditën e vendeve të Evropës Perëndimore ku partitë politike financohen publikisht. Financimi i drejtpërdrejtë i shtetit ndaj partive politike konsiston në dy elementë: subvencion vjetor për aktivitetet rutinë të partisë dhe subvencion për shpenzimet elektorale. Përveç këtyre, partitë përfitojnë edhe ndihma në natyrë dhe financim indirekt si për shembull, minutazh falas në televizionin dhe radion publike.

Lloji i parë i subvencionit ka të bëjë me paratë që partitë marrin nga shteti në mënyrë që të mbulojnë shpenzimet e aktiviteteve vjetore. Kjo është një shumë fikse, e përllogaritur rast pas rasti, e cila jo domosdoshmërisht duhet shpenzuar e gjitha brenda vitit dhe nuk ndahet sipas linjave buxhetore (*lump sum*). Ajo përdoret për të mirëmbajtur organizatën partiake, për të paguar stafin si dhe për të financuar aktivitetet jashtëparlamentare. Ligji për financimin e partive politike ka ndryshuar vazhdimisht, megjithatë gjithmonë është specifikuar se partitë politike e përfitojnë këtë lloj subvencioni dhe e vetmja gjë që ka ndryshuar është sasia dhe mënyra e përllogaritjes së buxhetit.

Kështu ligji nr.7502, datë 25.07.1991 specifikon se ‘Shteti ndihmon gjithashu materialisht partitë politike në kohën e krijimit të tyre’ (neni 19). Masa e ndihmës financiare fillestare shtetërore përcaktohej nga Këshilli i Ministrave mbi bazën e numrit të anëtarëve dhe shtrirjes territoriale. Kjo ndihmë është jo më shumë se 2 për qind e buxhetit shtetëror vjetor të caktuar për financimin e partive (neni 20). Ndërsa, përsa i përket ndihmave për aktivitetin vjetor sipas nenit 21 të njëjtit ligj “Dhjetë për qind e ndihmave vjetore financiare shtetërore ndahen në mënyrë të barabartë ndërmjet partive politike që kanë jo më pak se 5,000 anëtarë. Pjesa tjetër ndahet në përpjestim me numrin e votave të marra në zgjedhjet e fundit. Nga kjo shpërndarje nuk përfitojnë ato parti që kanë marrë më pak se 2 për qind të votave”. Skema e financimit ndryshoi sërish në vitin 1992 ku sipas ligjit nr.7591, datë 16.07.1992 “Dhjetë për qind e ndihmave financiare nga buxheti i shtetit ndahen në mënyrë të barabartë ndërmjet partive politike që kanë mbi 5 mijë anëtarë... 30 për qind e këtyre ndihmave ndahen në mënyrë të barabartë ndërmjet partive që në zgjedhjet parlamentare kanë fituar të drejtën të kenë grupe parlamentare, kurse pjesa tjetër ndahet në përpjestim me numrin e votave ndërmjet partive që kanë jo më pak se dy për qind të votave” (neni 21). Ligji mbi financimin e partive politike ndryshoi sërish në vitin 2000, ligji nr.8580, datë 17.2.2000 ku sipas nenit 19 parashikohet që për veprimtarinë vjetore të partive politike, 70 % e ndihmës shtetërore ndahet në përputhje me votat e fituara, pavarësisht nëse ka vend në Kuvend; 20% në mënyrë të barabartë mes partish që kanë grup parlamentar; 10% në mënyrë të barabartë mes partish që kanë marrë pjesë në dy zgjedhjet e fundit parlamentare me lista kombëtare.

Pra, siç shihet, financimi i partive politike është tërësisht i orientuar dhe në varësi të performancës elektorale të partisë. Ndërsa fillimisht ishte në varësi të numrit të anëtarëve dhe shtrirjes territoriale, gjë që është e kuptueshme duke patur parasysh se partitë politike nuk

kishin një historik të tyrin elektoral, duke qenë se u krijuar vetëm në vitin 1992, më vonë favorizoi partitë me performancën më të mirë elektorale. Sigurisht që kjo kthehet në një rreth vicioz ku partitë që performojnë më mirë marrin më shumë dhe duke qenë se kanë më shumë fonde për të mirëmbajtur rrjetin organizativ dhe për të organizuar aktivitete partiake, arrijnë të kenë sërish rezultate më të mira zgjedhore sesa partitë e vogla apo ato që hyjnë për herë të parë në politikë.

Kjo formë sponsorizimi dallon nga ajo që partitë politike marrin për të mbuluar shpenzimet e fushatës elektorale. Sasia e fondit të alokuar përgjithësisht është sërish në varësi të rezultateve të fushatës pararendëse, por në fund të përfundimit të procesit zgjedhor, atëherë kur del rezultati përfundimtar i zgjedhjeve bëhet sërish kalkulimi i fondit që do duhej të merrnin partitë politike dhe në varësi të rezultatit të marrë një pjesë e partive mund të kthejë fonde në buxhetin e shtetit (në rast se ka marrë më tepër) ose mund të marrë fonde të tjera në rast se ka marrë më pak, sipas kalkulimeve të bëra me rezultatet e zgjedhjeve të fundit. Ashtu si për fondet publike për të mbështetur aktivitetet vjetore të partisë, edhe fondet publike për fushatën elektorale janë të orientuara drejt performancës elektorale të partisë dhe në këtë mënyrë përfitojnë më së shumti partitë e mëdha pa u dhënë mundësi partive të vogla apo të sapokrijuara të gjejnë fonde për t'u zhvilluar në terma organizacionale dhe të bëjnë fushata elektorale të suksesshme. Financimi i aktivitetit elektoral u është njohur partive politike që në fazat e para të krijimit të tyre, vetëm se deri në vitin 2000 nuk ishte specifikuar se si do të kryhej ndarja e fondit shtetëror ndërmjet partive politike. Ky financim është njohur në të njëjtën kohë me financimin e aktivitetit vjetor, kjo edhe për vetë faktin se zgjedhjet e para pluraliste në Shqipëri janë mbajtur në mars 1992, vetëm katër muaj pas krijimit të Partisë Demokratike, që është edhe partia e parë opozitare e krijuar në Shqipëri.

Ligji për financimin e aktivitetit vjetor të partive politike ka ndryshuar vazhdimisht. Fillimisht ka pasur një lloj orientimi jo vetëm drejt numrit të votave që një parti fitonte, por edhe drejt numrit të anëtarësisë. Kështu ligji 7502 (25.07.1991) specifikonte se buxheti i shtetit për aktivitetet vjetore të partisë ndahej sipas skemës: 10% në mënyrë të barabartë ndërmjet partive që kanë jo më pak se pesë mijë anëtarë, ndërsa pjesa tjetër ndahej në përpjestim me numrin e votave të marra midis partive që në zgjedhje kanë marrë jo më pak se 2% të votave në nivel kombëtar. Ligji ndryshoi më pas (ligji 7591, 21.04.1994) ku sërish 10% e buxhetit të shtetit të alokuar për partitë politike ndahej ndërmjet partive që kishin jo më pak se 5,000 anëtarë, por pjesa tjetër e ndarjes ndryshonte. Konkretisht, 30% e këtij buxheti ndahej në mënyrë të barabartë ndërmjet partive që kishin grupe parlamentare dhe 60% në përpjestim të drejtë me numrin e votave të marra ndërmjet partive që kishin marrë jo më pak se 2% të votave në rang vendi. Siç mund të shihet, kemi një zhvendosje të vëmendjes së shtetit prej partisë si organizatë drejt asaj si performuese elektorale. Konkretisht, ligji i vitit 1991, ndihmonte më shumë partitë që përiqeshin të kishin një lloj shtrirjeje organizative në vend dhe nuk e vinte si kusht pjesëmarrjen e tyre parlamentare për të dhënë ndihmën financiare. Ndërsa ligji i vitit 1994, favorizonte më së shumti partitë parlamentare.

Ligji nr.8580 (17.02.2000) e hoqi tërësisht elementin e shpërndarjes së buxhetit të shtetit në varësi të anëtarësisë. Tashmë 70% e buxhetit të shtetit ndahej në përpjestim të drejtë me votat e fituara, 20% ndahej në mënyrë të barabartë ndërmjet partive parlamentare dhe 10% në mënyrë të barabartë ndërmjet partive që konkurronin në zgjedhje me lista kombëtare. Edhe ky ligj favorizonte kryesisht partitë që kishin performancën më të mirë elektorale si edhe partitë e mëdha duke qenë se ato ishin të vetmet që mund të prezantoheshin me lista kombëtare. Një aspekt tjetër i rëndësishëm është se ligji, në të gjitha etapat e tij nuk specifikon se si përllogaritej buxheti i shtetit në lidhje me aktivitetin vjetor të partive politike. Ligji tregon se si shpërndahet

ky buxhet, por se sa do të jetë shuma e tij vjetore mbetet e paspecifikuar. Kjo sigurisht që i siguron qeverisë një pushtet të jashtëzakonshëm për të përcaktuar subvencionet publike, duke bërë që në vite të caktuara, për shembull në raste fushatash elektorale të rrisë buxhetin vjetor, gjë nga e cila kryesisht përfiton partia në pushtet.

Si përfundim mund të konkludohet në atë që thotë edhe Van Biezen se “një sistem i cili jep shuma fikse është më i favorshëm për partitë e vogla, sepse në këtë rast ato marrin një shumë më të madhe parash se sa në rastin ku mbështetja financiare kryhet në përputhje me mbështetjen elektorale të partive. Në të kundërt, sistemet që i shpërndajnë subvencionet financiare shtetërore mbi bazën e proporcionalitetit, favorizojnë kryesisht partitë e mëdha” (2004, faqe 709). Prandaj edhe ne mund të themi se kuadri ligjor i miratuar në Shqipëri favorizon partitë e mëdha.

2.2 Roli i fondeve publike në financimin e partive politike

Partitë e marra në shqyrtim janë Partia Socialiste, Partia Demokratike, Partia Lëvizja Socialiste për Integrim dhe Partia Republikane. Në përzgjedhjen e partive të marra në shqyrtim janë marrë parasysh dy aspekte. Së pari, prezenca parlamentare e partive. Të katërta partitë janë parti parlamentare dhe kanë fituar mandate në parlament në të gjitha zgjedhjet ku kanë kandiduar. Aspekti i dytë ka të bëjë me programin partiak të partisë. Të katërta partitë, pavarësisht rezultatit të marrë, kanë targetuar të gjithë elektoratin dhe kanë vënë kandidatura në të gjithë Shqipërinë. Ndërkaq partitë e tjera parlamentare si PBDNJ-ja apo PDIU-ja e kanë të kufizuar elektoratin e përkatësisë: njëra është e përqëndruar në të drejtat e komunitetit grek në Shqipëri dhe tjetra në të drejtat e komunitetit ëam. Edhe pse PDIU-ja mbron të drejtat e komunitetit ëam që është një komunitet shqiptar, ajo sërish për nga forma e lobimit është më tepër e ngjashme me një parti etnike me shtrirje territorial të kufizuar, sesa një parti masash që ka shtrirje territoriale në të gjithë vendin. Andaj për to nuk mund të shtrohet në diskutim pyetja nëse janë parti masash apo kartel.

Në analizën e kryer janë hasur disa vështirësi në grumbullimin e të dhënave. Informacioni i nevojshëm për të arritur në një konkluzion kishte të bënte me buxhetin total të partisë në një vit të caktuar, ose në fushatë elektorale, me sasinë e fondeve publike të përfituara nga partia, me sasinë e të ardhurave nga kuotat e anëtarësisë, sasinë e sponsorizimeve të jashtme apo edhe me sasinë e sponsorizimeve mediatike të përfituara nga partitë politike. Megjithatë jo gjithmonë ka qenë e mundur të gjenden këto të dhëna. Vështirësia këtu është e lidhur me dy faktorë. Së pari, partitë politike nuk kanë raportuar në lidhje me financat e tyre tek Komisioni Qendror i Zgjedhjeve deri në vitin 2009, edhe pse legjislacioni e kërkonte një gjë të tillë. Kjo mungesë informacioni e dëmton analizën e partive politike, sepse nuk tregon të dhëna për një sërë zgjedhjesh, për zgjedhjet e menjëherëshme pas komunizmit (pra, mungon informacioni në momentin kyç të rënies së komunizmit, moment ky deciziv për ecurinë e mëtejshme të partive politike). Analiza e burimeve financiare të partive politike përfshin periudhën 2000-2013 ku janë analizuar zgjedhjet e përgjithshme 2009, 2013; zgjedhjet për pushtetin vendor 2011, si edhe aktiviteti vjetor financiar në vitet 2012 dhe 2013.

Faktori i dytë ka të bëjë me mënyrën e raportimit të të ardhurave dhe shpenzimeve të partive politike. Është vënë re se raportet e hartuara nga audituesit nuk kanë një strukturë të njëjtë raportimi, prandaj është bërë përpjekje për të unifikuar kategoritë që tregojnë se nga vijnë fondet e partive politike si për fushatën elektorale ashtu edhe për aktivitetin e tyre vjetor. Në kolonën “Fonde Publike” janë vendosur fondet që shteti i ka dhënë partisë për fushatën elektorale si edhe ajo pjesë e buxhetit vjetor shtetëror që partia e merr për të kryer aktivitetin e

saj vjetor. Në rastet kur kjo shumë është specifikuar në raportin e auditimit, shifra e vendosur ka qenë e saktë. Por ka patur raste që partia nuk ka deklaruar se sa ka qenë buxheti shtetëror vjetor dhe ç'pjesë të këtij buxheti ka përdorur për të përballuar fushatën elektorale. Në këtë rast është bërë një përlogaritje e përafërt duke parë se sa ka qenë buxheti në vitin paraardhës apo pasardhës dhe se si është përdorur ky buxhet kur ka qenë vit elektorale (Rasti i PD-së në vitin 2009). Megjithatë shifra mund të mos jetë tërësisht e saktë, është gjykuar se ajo është afër të vërtetës dhe jep një panoramë më të plotë mbi peshën e fondeve publike në fondin e përgjithshëm të të ardhurave të partisë.

Problemi tjetër i hasur në analizë ka të bëjë me kategorinë “Përfitim nga reklama televizive”. Sipas Kodit Zgjedhor të Republikës së Shqipërisë “Për zgjedhjet në Kuvend, radiot dhe televizionet private kombëtare dhe satelitore, të cilat pranojnë reklama me pagesë, sipas këtij neni, detyrohen që gjysmën e kohës totale të reklamës së parashikuar në pikën 5 të këtij neni t’ua vënë në dispozicion falas subjekteve zgjedhore” (Neni 84/6, 29.12.2008 dhe Neni 84/6, 19.07.2012). Në këtë kontekst vetëm subjekti Lëvizja Socialiste për Integrim e ka bërë të ditur përfitim nga reklama, ndërsa subjektet e tjera nuk e kanë bërë këtë gjë edhe pse sipas legjislacionit ato duhet të kenë përfitur në të njëjtën mënyrë. Për këtë arsye kjo linjë e buxhetit nuk është paraqitur në tabelë, sepse në rast se do të paraqitej do të krijonte një panoramë të gabuar mbi peshën e fondeve publike në buxhetin e përgjithshëm të partisë. Prej kësaj rrjedh problemi që duke vendosur këtë linjë sponsorizimi, partia LSI ul peshën e fondit shtetëror në financimin e përgjithshëm të partisë. Megjithatë në analizën tonë edhe pse reklamat televizive janë dhënë më vete ato konsiderohen si një ndihmë indirekte e shtetit, i cili e mundëson këtë përmes legjislacionit të miratuar.

Tabela 1: Pasqyra e të Ardhurave të Partive Politike në Fushatën Elektorale 2009:

Nr.	Subjekti Politik	Fonde Publike (Buxheti i Shtetit) (Lekë)	Fondet Jo Publike (Lekë)	Të ardhura nga Anëtarësia (Lekë)	Total (Lekë)
1.	Partia Socialiste	86,752,304 ¹ (92.68%)	6,855,136 ² (7.32%)		93,607,440
2.	Partia Demokratike	66,828,896 ³ (44.49%)	79,856,841 ⁴ (53.16%)	3,533,700 (2.35%)	150,219,437
3.	Partia LSI	4,590,660 ⁵ (81.26%)	2,137,000 ⁶ (18.74%)		6,727,660
4.	Partia Republikane	10,695,140 ⁷ (95.53%)	500,000 ⁸ (4.47%)		11,195,140

Tabela 2: Pasqyra e të Ardhurave të Partive Politike në Fushatën Elektorale 2011

Nr.	Subjekti Politik	Fonde Publike (Buxheti i Shtetit) (Lekë)	Fondet Jo Publike (Lekë)	Të ardhura nga Anëtarësia (Lekë)	Total (Lekë)
1.	Partia Socialiste	105,016,107 ⁹ (96.42%)	3,900,000 ¹⁰ (3.58%)		108,916,106
2.	Partia Demokratike	111,669,250 ¹¹ (60.93%)	70,164,262 ¹² (38.28%)	1,450,540 (0.79%)	183,284,052
3.	Partia LSI	2,763,848 (77.02%)	4,109,400 (22.98%)		6,873,248
4.	Partia Republikane	3,782,230 ¹³ (88.32%)	500,000 (11.68%)		4,282,230

Tabela 3: Pasqyra e të Ardhurave të Partive Politike në Fushatën Elektorale 2013

Nr.	Subjekti Politik	Fonde Publike (Buxheti i Shtetit)	Fondet Jo Publike	Të ardhura nga Anëtarësia	Të tjera	Total
1.	Partia Socialiste	33,045,566 ¹⁴ (41.26%)	42,208,650 ¹⁵ (52.7%)	3,100,000 (3.87%)	1,724,325 ¹⁶	80,078,541
2.	Partia Demokratike	25,688,615 (27.18%)	63,338,130 (67%)	3,469,730 (3.67%)	2,003,820 ¹⁷ (2.12%)	94,500,295
3.	Partia LSI	4,100,410 (81.92 %)	1,270,489 (5%)	147,600 ¹⁸ (0.58%)	4,345,713 ¹⁹ (17.15%)	25,334,368
4.	Partia Republikane	7,578,576 ²⁰ (89.91%)	850,000 (10.09%)			8,428,576

Tabela 4: Pasqyrimi i të ardhurave vjetore të Partive Politike në periudhën 2012 - 2013

2011					
Partia	Buxheti i Shtetit (lekë)	Kuotat e Deputetëve (lekë)	Kuotat e anëtarësisë (lekë)	Të tjera (lekë)	Total (lekë)
PS	111,224,976				
2012					
Partia Socialiste	75,283,434 (87.63%)	3,492,000	350,000 (0.41%)	6,789,000	85,914,434
Partia Demokratike	59,725,127 (91.52%)	2,900,000 (4.44%)		2,634,880 (4.04)	65,260,007
Partia LSI					
Partia Republikane	7,656,021 (100%)				7,656,021
2013					
Partia Socialiste	98,901,659 ²¹ (62.24%)		55,117,019 ²²	4,873,576 ²³	158,892,254
Partia Demokratike	89,785,001 (95.43%)	4,275,000 (4.54%)		24,680	94,084,681
Partia LSI	14,295,923 (47.65%)		1,749,500 (5.83%)	13,946,671 ²⁴ (46.49%)	30,000,001 ²⁵

¹ Përbëhet nga buxheti i shtetit për fushatën elektorale 2009, i cili konsiston në 13,693,204 lekë dhe 73,059,100 lekë, i cili në raport figuron si fond i vetë partisë. Është vendosur në linjën e buxhetit të shtetit sepse partia nuk ka të ardhura përveç sponsorizimeve për fushatën dhe kuotave të anëtarësisë. Sponsorizimet janë paraqitur tashmë në një kolonë më vete, ndërsa kuotat nuk kanë patur asnjëherë ndonjë vlerë të rëndësishme. Po kështu, duke u nisur nga zgjedhjet e mëpasme, ku PS-ja ka marrë 80,677,253 lekë si fond të buxhetit të shtetit për aktivitetet vjetore në 2011 dhe 72,787,063 lekë në 2013 mendohet, se edhe në 2009 fondi i buxhetit të shtetit për aktivitetin vjetor të partisë është rreth 73,059,100 lekë. Fondi jepet me përafërsi, sepse në raport nuk ka të dhëna specifike, megjithatë marzhi i gabimit konsiderohet të jetë i vogël dhe nuk dëmton vlerën e studimit.

² Sponsorizime për fushatën nga persona fizikë ose juridikë.

³ Buxheti i Shtetit për Partinë Demokratike për fushatën elektorale 2009 është 16,573,342lekë, ndërsa shuma prej 50,255,554 lekë figuron si fond i vetë partisë. Është llogaritur në kolonën buxheti i

- shtetit, sepse është menduar se shuma ose pjesa më e madhe e saj është fondi i shtetit për aktivitetin vjetor të partisë dhe është bërë i njëjti gjykim si në rastin më sipër të Partisë Socialiste.
- ⁴ Sponsorizime për fushatën elektorale nga persona fizikë dhe juridikë.
- ⁵ Buxheti i Shtetit për fushatën elektorale 2009.
- ⁶ Sponsorizime për fushatën nga persona juridikë dhe fizikë.
- ⁷ Buxheti i Shtetit për fushatën elektorale 2009.
- ⁸ Sponsorizime nga persona juridikë dhe fizikë.
- ⁹ Këtu është llogaritur fondi për fushatën elektorale akorduar nga buxheti i shtetit i cili është 30,547,726 lekë dhe fondi prej 74,468,380 lekë, i cili në raportin e auditimit konsiderohet si fond i vetë partisë, por që në të vërtetë është pjesë e financimit prej 80,677,253 lekë që partia ka marrë si ndihmë për aktivitetin e saj vjetor prje buxhetit të shtetit dhe që e ka përdorur për fushatën elektorale.
- ¹⁰ Fondi prej 3,900,000 është dhënë në formë donacioni nga 12 persona fizikë shqiptarë, kryesisht anëtarë të Partisë Socialiste.
- ¹¹ Ky fond është përllogaritur me afërsi dhe është i përbërë nga: 30,991,997 lekë që është financimi i buxhetit të shtetit për fushatën elektorale 2011 dhe 80,677,253 lekë. Komponenti i fundit është përzgjedhur me përafërsi: në të vërtetë në raportin financiar figuron një shumë prej 99,080,050 lekësh si fonde të vetë partisë, por duke deduktuar nga raportet e viteve 2012 dhe 2013 si edhe ato të Partisë Socialiste, kuptohet që përqindjen më të madhe në ato që quhen fondet e partisë e përbën buxheti i shtetit për aktivitetet vjetore të partisë. Raporti financiar për Partinë Demokratike për vitin 2011 mungon, megjithatë mund të deduktohet se financimi i shtetit për të është më i madh se ai i Partisë Socialiste duke qenë se buxheti i shtetit ndahet në mënyrë proporcionale me vendet që partitë kanë në parlament, dhe në vitin 2011, PD-ja ka më tepër deputetë se Partia Socialiste. Duke qenë se ne nuk mund ta dimë me ekzaktësi se sa është ky buxhet, kemi konsideruar se PD ka marrë të paktën po aq sa edhe PS për vitin 2011, pra ka marrë 80,677,253 lekë (shifër që e gjejmë në raportin e auditimit të PS-së për vitin 2011).
- ¹² Shuma 70,164,262 lekë është e përbërë nga 51,761,465 lekë që janë sponsorizime të partisë dhe shuma prej 18,402,797 lekë e përfutur prej zbritjes prej 80,677,253 lekë të bërë nga fondi 99,080,050 lekë që në raport figurojnë si burime të partisë sipas arsytimit të mësipërm.
- ¹³ Kjo shumë është e përbërë nga fondi prej 232,143 lekë që PR-ja ka marrë si ndihmë nga buxheti i shtetit për fushatën elektorale dhe fondit prej 3,550,087 lekë që janë pjesë e vlerës prej 8,101,610 lekë që PR-ja ka marrë prej buxhetit të shtetit për sponsorizimin e aktiviteteve të saj vjetore. Për efekt të studimit kjo vlerë nuk është llogaritur si fond i gjeneruar nga partia, por si fond publik.
- ¹⁴ Buxheti i shtetit përbëhet nga: 26,114,596 lekë si sponsorizim për fushatën elektorale dhe 6,930,970 lekë si pjesë e buxhetit shtetëror për financimin vjetor të partive politike që për vitin 2013 ka qenë 72,787,063 lekë.
- ¹⁵ Në raportin e auditimit për PS-në, shuma e fondeve jopublike është 45,308,650 lekë, dhe këtu përfshihen edhe të ardhurat nga anëtarësia (3,100,000 lekë), por për hir të studimit këtu i kemi vendosur të ndara.
- ¹⁶ Gjendje në llogaritë e PS-së e trashëguar nga viti paraardhës.
- ¹⁷ Të tjera ndahet në: 5,966 lekë nga interesa kreditore nga banka dhe 1,997,584 lekë nga gjendja në llogarinë bankare në momentin e fillimit të fushatës.
- ¹⁸ Të ardhurat nga anëtarësia konsiderohen si fonde jopublike, por për efekt të studimit janë dhënë të ndara nga seksioni “Fonde Jopublike”
- ¹⁹ Në raportin e auditimit të LSI-së kjo rubrikë i korrespondon linjës: 1.5.2: Mjete monetare gjendje në fillim në bankë.
- ²⁰ Fondi prej 7,656,021 lekë është akorduar nga buxheti i shtetit për aktivitetin vjetor të partisë, dhe është përdorur për fushatën elektorale. Ndërkaq, për fushatën elektorale janë akorduar nga buxheti i shtetit 1,346,157 lekë të cilat nuk janë derdhur megjithatë në llogarinë bankare të partisë.
- ²¹ Financimi i buxhetit të shtetit në shumën 98,901,659 lekë i përbërë nga 26,114,596 lekë për fushatën elektorale dhe 72,787,063 leke për aktivitetet vjetore.
- ²² Fondi i partisë: 55,117,019 lekë i përbërë nga kuota anëtarësimi 14,712,900 lekë dhe sponsorizime për fushatën zgjedhore në shumën 40,404,119 lekë.

²³ Të ardhura nga qeradhëniet.

²⁴ Të ardhura nga mediat në vlerën 15,579,164 lekë nuk janë llogaritur këtu. Është llogaritur vetëm vlera e dhënë nga shoqëri, persona fizikë dhe juridikë.

²⁵ Për të marrë këtë shumë janë shtuar edhe 7,907 lekë të ardhura nga interesat që nuk bien në asnjërin nga linjat e buxhetit të paraqitura në tabela dhe për shkak të peshës shumë të vogël që kanë nuk është parë e arsyeshme të paraqiten më vete.

Nga analiza e të dhënave doli se në raportet e auditimit të partive politike, shteti është një lojtar kryesor në financimin e partive politike të marra në shqyrtim. Kështu në rastin e Partisë Socialiste ai siguron 92.68% të të ardhurave në fushatën elektorale të vitit 2009, kundrejt 0% prej anëtarësisë. E njëjta situatë përsëritet në zgjedhjet e vitit 2011, ku shteti është furnizuesi i 96.42% të të ardhurave për fushatën elektorale kundrejt, sërish 0% nga anëtarësia. Edhe në raportin vjetor pesha e buxhetit të shtetit duket sikur bie në fushatën elektorale të 2013-ës, ku ajo shkon në 41.26% dhe duke ia lënë vendin kryesor financimit prej personave fizikë dhe juridikë, që shkon në 52.7% të buxhetit të partisë për atë fushatë. Megjithatë duhet vënë re se buxheti i shtetit ka qenë në shumta të konsiderueshme dhe pak a shumë në të njëjtat vlera si edhe në vitet paraardhëse, vetëm se financimi prej personave fizikë dhe juridikë ka qenë në vlera shumë më të mëdha këtë vit se sa në vitet e tjera. Kjo në një farë mënyrë është në të njëjtën kohë indikator dhe faktor për rotacionin e qeverisë në 2013-ën nga PD-ja tek PS-ja. Megjithatë në vitin 2013, situata ndryshon radikalisht dhe financuesi kryesor i PS-së është sërish shteti që kontribuon 62.24% të të ardhurave për aktivitetin vjetor të organizatës përkundrejt 9.23% të ardhura nga anëtarësia.

E njëjta situatë shfaqet edhe në rastin e Partisë Demokratike. Buxheti i shtetit ka qenë kontribuesi më i madh i të ardhurave në fushatën elektorale 2011, dhe në aktivitetin vjetor 2012 dhe 2013 duke zënë kështu përkatësisht 60.93%, 91.52% dhe 95.43%. Në vitin 2009 buxheti i shtetit ishte zëri i dytë më i rëndësishëm duke zënë 44.49% të fondeve totale për fushatën ku vendin kryesor e zunë donacionet e personave fizikë dhe juridikë me 53.16% të tyre. Në fushatën elektorale 2013, buxheti i shtetit zë një vend shumë më të vogël se herët e tjera dhe konkretisht 27.18% të fondeve të fushatës. Megjithatë në rast se shpenzimet e fushatës shihen së bashku me shpenzimet vjetore të organizatës për vitin 2013 shikojmë se në tërësi buxheti i shtetit për vitin 2013 ka zënë 61.23% të fondeve totale për këtë vit elektorale. Pra, sërish ka zënë vendin kryesor.

Për Partinë Republikane buxheti i shtetit ka qenë më deciziv se për të gjitha partitë e tjera. Ai ka zënë shifra të konsiderueshme të fondeve totale të partisë duke filluar nga 88.32% në 2011, 89.91% në 2013, 95.53% në 2009 e deri në 100% në fondin e përgjithshëm të aktiviteteve vjetore në vitin 2012. Edhe për Partinë LSI buxheti i shtetit luan një rol po aq deciziv, kurse për partitë e tjera, ai ka qenë gjithmonë zëri i parë më i rëndësishëm dhe ndonjëherë edhe zëri i vetëm duke zënë mbi 77% të buxhetit në fushatë elektorale dhe mbi 44% të buxhetit në aktivitetin vjetor të partisë.

Përveç rolit të rëndësishëm që luajnë fondet e shtetit në aktivitetet vjetore dhe fushatën elektorale të një partie, në analizën e bërë vihet re edhe një e përbashkët tjetër e partive politike; kontributi shumë i ulët i anëtarësisë. Për Partinë Republikane dhe LSI-në partia është inekzistente ose së paku nuk kontribuon aspak në formën e kuotave të anëtarësisë në buxhetin e partisë. Por edhe për Partinë Socialiste dhe Partinë Demokratike, roli i anëtarësisë mbetet shumë minimal dhe kontributi i kuotave në fushatën elektorale apo aktivitetin vjetor të partisë lëviz midis shifrave 0.00% e deri në 3.85% për Partinë Socialiste, 3.67% për Partinë

Demokratike dhe vetëm në një rast në 3.84% për LSI-në.

Pra, të ardhurat shumë minimale dhe ndonjëherë inekzistente nga anëtarësia dhe predominimi i fondeve publike janë indikatorë që tregojnë se partitë politike shqiptare nuk shfaqin tipare të partisë së masave, por të atyre kartel. Një observim tjetër që vjen prej kësaj analize është se përkundër asaj që konkludon Van Biezen se partitë me numër të madh anëtarësie kryejnë fushata elektorale më pak të shpenzueshme për shkak se mund të mbështeten në një rrjet të gjerë organizativ për të përçuar mesazhin (2003, faqe 192), partitë politike shqiptare që kanë patur edhe fushatat më të shpenzueshme kanë qenë partitë e mëdha, ato me numër më të madh anëtarësie, dhe kjo, jo vetëm sepse fondet që kanë marrë nga buxheti i shtetit ka qenë më të mëdha, por edhe sepse donacionet nga personat privatë dhe juridikë kanë qenë më të mëdha. Dhe një situatë e tillë ka përforcuar rezultatin e forcimit të partive tashmë të forta nga njeri vit në tjetrin, duke bërë kështu të pamundur hyrjen në skenë të partive të vogla.

3. Konkluzioni

Nga analiza e rolit që luajnë financat tek partitë politike shqiptare u vu re se fondet publike luajnë një rol kyç në financimin e partive. Po kështu u vu re se këto fonde iu dhanë partive politike që në momentet e para të krijimit të tyre. Për pasojë, duke qenë se fondet shtetërore iu dhanë partive në fazat e para të zhvillimit të tyre, partitë politike shqiptare krijua lidhje të forta me shtetin dhe nuk patën incentiva për të kërkuar burime të tjera financiare (me përjashtim ndoshta të burimeve të korruptuara) dhe kjo hoqi incentivat për të vendosur lidhje të forta me shoqërinë. Në këtë mënyrë partitë u bënë pjesë e apartit shtetëror dhe jo përfaqësuese të shoqërisë (Katz, 1996).

Duke qenë se buxheti i shtetit kapte shifra shumë të larta, ndonjëherë edhe 100%, varësia financiare e partive prej shtetit është tërësore. Në kontrast me të ardhurat publike vihen të ardhurat nga kuotizacioni dhe të cilat janë shumë minimale dhe ndonjëherë edhe zero, gjë që flet për një rënie të jashtëzakonshme të relevancës së anëtarësisë si burim i financimit të partisë.

Përsa i përket lidhjes së partisë me shoqërinë është e vështirë të përcaktohet. Financimet jopublike të partive politike përbëhen nga donacione nga persona fizikë dhe privatë. Megjithatë PD-ja si në zgjedhjet e vitit 2009 ashtu edhe në ato të vitit 2013 ka patur më tepër se 50% të financimit prej donatorëve jopublikë, pra prej shoqërisë, ndërsa Partia Socialiste pati një rritje të theksuar të këtyre fondeve vetëm në vitin 2013, që është edhe viti i rotacionit politik. Ndërkaq fondet jopublike janë pothuajse inekzistente për aktivitetin vjetor të partisë, gjë që indikon se lidhjet e partisë me shoqërinë forcohen vetëm në fushatë elektorale, gjë që tregon sërish një orientim të partisë për të forcuar performancën elektorale dhe jo atë vjetore, por në të njëjtën kohë tregon edhe një interes të shoqërisë për partinë si subjekt elektorale dhe jo si përfaqësuese të shoqërisë. Po kështu, praktika e dhurimit më shumë për partinë në pushtet (PD në 2009, 2011 dhe 2013) shërben njëkohësisht edhe si një indikator i praktikave të patronazhit që ushtrohet nga partitë politike, të cilat shpërblejnë mbështetësit e tyre me poste publike në shkëmbim të mbështetjes financiare të marrë në kohë fushate.

Po kështu analiza e kuadrit ligjor tregoi se duke qenë se subvencionet shtetërore përcaktohen në terma të suksesit elektorale apo forcës parlamentare, ky kuadër e bën të vështirë hyrjen në skenë të partive të reja. Në këtë sens, fondet publike shërbejnë për të krijuar një *status-quo* të sistemit partiak dhe inkurajojnë kartelizimin e tij.

Bibliografia

- Both, B. & Robbins, J. (2010) 'Assessing the Impact of Campaign Finance on Party System Institutionalization', *Party Politics*, Vol.16, No.5, Pp.629-650, DOI: 10.1177/1354068809342994.
- Burnell, P. (1998) 'Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies', in Peter Burnell and Alan Ware (eds) *Funding Democratization*. Manchester: Manchester University Press.
- Casas-Zamora, K. (2005) *Paying for Democracy: Political Finance and State Funding for Parties*. Colchester: ECPR Press.
- Gherghina, S. and Chiru, M. (2013) Taking the Short Route: Political Parties, Funding Regulations, and State Resources in Romania, *East European Politics & Societies*, Volume 27, No.1. DOI: 10.1177/0888325412465003.
- Hopkin, J. (2004) The Problem with Party Finance: Theoretical Perspectives on the Funding of Party Politics, *Party Politics*, Vol.10, No.6, f. 627-651. DOI: 10.1177/1354068804046911
- Katz, R. S. (2002) 'The Internal Life of Parties', in Kurt Richard Luther and Ferdinand Müller-Rommel (eds) *Political Challenges in the New Europe: Political and Analytical Challenges*, f. 87-118. Oxford: Oxford University Press.
- Kopecky, P. (2007) 'Political Parties and the State in Post-Communist Europe: The Nature of Symbiosis', *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22(3):251-73.
- Lewis, P.G. (1998) 'Party Funding in Post-Communist East-Central Europe', in Peter Burnell and Alan Ware (eds) *Funding Democratization*. Manchester: Manchester University Press.
- Van Biezen, I. & Kopecký, P. (2001) On the predominance of state money: Reassessing party financing in the new democracies of Southern and Eastern Europe, *Perspectives on European Politics and Society*, 2:3,401-429, DOI: 10.1080/1570585018458770.
- Van Biezen, I. & Kopecky, P. (2007) 'The State and the Parties – Public Funding, Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracies', *Party Politics*, Vol.13, No.2, pp.235-254.
- Van Biezen, I. (2000) 'On the Internal Balance of Party Power: Party Organizations in New Democracies', *Party Politics*, 6(4): 395-417.
- Van Biezen, I. (2004) 'Political Parties as Utilities', *Party Politics*, 10: 701-22.
- Van Biezen, I. and Kopecky, P. (2007) "The State and the Parties: Public Funding, Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracies," *Party Politics* 13 (2).
- Von Beyme, K. (1985) *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.

Dokumente:

- Raport financiar vjetor 2011 drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve më 25.01.2012, parë më 12 qershor 2013, parë në:
http://www.cec.org.al/images/stories/Raportet_financiare/Viti_2011/PS%2Craporti%20vjetor%20per%20KQZ%202011.pdf
- Raporti i Audituesit të Pavarur dhe Pasqyra e Fondeve Të Përfituara dhe Shpenzimeve të Kryera Gjatë Fushatës Zgjedhore për Periudhën 28 Maj 2009 – 28 Qershor 2009, parë më qershor 2013, parë në:
http://www.cec.org.al/images/stories/zgjedhje-per-kuvend/2009/fin_subjekteve/rap_auditimi%20ne%20pdf/pd.pdf
- Partia Socialiste e Shqipërisë – Raport Financiar Vjetor 2011, drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, më.25.01.2012.
- Raport i Audituesit të Pavarur për Fondet e Përfituara dhe të Shpenzuara nga Partia Socialiste në Fushatën Zgjedhore të Organeve të Qeverisjes Vendore, (8 maj 2011) drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: <http://www2.cec.org.al/sq-al/Raportet-e-auditimit-pwr-zgjedhjet>.
- Partia Demokratike e Shqipërisë, Tiranë – Raporti i Audituesit të Pavarur dhe Pasqyrat e Fondeve të Përfituara dhe Shpenzimeve të Kryera gjatë Fushatës Zgjedhore për Pushtetin Lokal në Periudhën 08 prill 2011 – 08 maj 2011 drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: <http://www2.cec.org.al/sq-al/Raportet-e-auditimit-pwr-zgjedhjet>.
- Partia "Lëvizja Socialiste për Integrim" – Raporti i Audituesit të Pavarur dhe Pasqyra e Fondeve të

- Përfituara dhe Shpenzimeve të Kryera gjatë Fushatës Zgjedhore në Periudhën 08 prill 2011-08 maj 2011 drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: [:http://www2.cec.org.al/sq-al/Raportet-e-auditimit-pwr-zgjedhjet](http://www2.cec.org.al/sq-al/Raportet-e-auditimit-pwr-zgjedhjet).
- Raport i Audituesit të Pavarur për Fondet e Përfituara dhe të Shpenzuara nga Partia Republikane në Fushatën e Zgjedhjeve të Organeve të Qeverisjes Vendore (8 maj 2011) drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve, parë në <http://www2.cec.org.al/sq-al/Raportet-e-auditimit-pwr-zgjedhjet>.
- Raport i Auditit të Pavarur mbi Auditimin e Fondeve të Përdorura në Fushatën Zgjedhore, për zgjedhjet për Kuvend, qershor 2013, nga Subjekti: Lëvizja Socialiste për Integrim, parë më 18 tetor 2013 parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: [www.http://www.cec.org.al/images/stories/zgjedhje-per-kuvend/2013/rap_audit/LSI.pdf](http://www.cec.org.al/images/stories/zgjedhje-per-kuvend/2013/rap_audit/LSI.pdf).
- Partia “Republikane Shqiptare” – Raporti i Ekspertit Kontabël të Regjistruar për Auditimin Ligjor të Fondeve të përfituara dhe Shpenzimeve të Kryera për Fushatën Zgjedhore 2013, parë më 18 tetor 2014, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: http://www.cec.org.al/images/stories/zgjedhje-per-kuvend/2013/rap_audit/PR.pdf
- “Partia Demokratike e Shqipërisë” - Raport i Ekspertit Kontabël të Regjistruar për Auditimin Ligjor të Fondeve të Përfituara për Fushatën Zgjedhore 2013, parë më 18 tetor 2013, parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: http://www.cec.org.al/images/stories/zgjedhje-per-kuvend/2013/rap_audit/PD.pdf.
- Raport i Ekspertit Kontabël të Regjistruar për Pasqyrat Financiare të Vitit 2013 – Partia Demokratike e Shqipërisë, drejtuar Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, më 05.06.2014.

Ligje

- Ligji Nr. 7502, datë 25.7.1991 “Për Partitë Politike” parë në Qendra e Botimeve Zyrtare më 13 tetor 2013, parë në: <http://qbz.gov.al:81/doc.jsp?doc=docs/Ligj%20Nr%207502%20Dat%C3%AB%2025-07-1991.htm>
- Ligji Nr.7818, date 21.04.1994 “Për disa ndryshime në ligjin nr.7502, datë 25.7.1991 “Për partitë Politike”, ndryshuar me ligjin nr.7591, date 16.7.1992, parë më 13 tetor 2013, parë në Qendra e Botimeve Zyrtare: <http://qbz.gov.al:81doc.jsp?doc=docs/Ligj%20Nr%207818%20Dat%2021-04-1994.htm>
- Ligji Nr.8580, datë 17.02.2000 “Për Partitë Politike”, parë në Qendra e Botimeve Zyrtare [www.qbz.gov.al:81/doc.jsp?docs/Ligj Nr 8580 Datw 17-02--2000.htm](http://www.qbz.gov.al:81/doc.jsp?docs/Ligj%20Nr%208580%20Datw%2017-02--2000.htm)
- Neni 136: Fushata zgjedhore në Radiotelevizionin Publik, në *Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë (i azhurnuar) (2005)*, Botim i Qendrës së Pulikimeve Zyrtare, www.qpz.gov.al, f.64.
- Neni 137: Edicionet informative të Radiotelevizionit Publik (Ndryshuar pika 1 me ligjin nr.9341, datë 10.1.2005, neni 84), në *Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë (i azhurnuar) (2005)*, Botim i Qendrës së Pulikimeve Zyrtare, www.qpz.gov.al, f.64-65.
- Ligji Nr. 10019, datë 29.12.2008 “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, Parë në Qendra e Botimeve Zyrtare në: <http://qbz.gov.al:81.doc.jsp?doc=docs/Ligj%20Nr%2010019%20Dat%C3%AB%2029-12-2008.htm>
- Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë (Miratuar me ligjin nr.10019, datë 29.12.2008 dhe ndryshuar me ligjin nr. 74.2012, datë 19.07.2012), parë në Komisioni Qendror i Zgjedhjeve: [www.cec.org.al/images/stories/ElectoralCode2012\(alb\).pdf](http://www.cec.org.al/images/stories/ElectoralCode2012(alb).pdf)